

Források a VIII–IX. századi Bajorországból

NÓTÁRI TAMÁS

(fordította, jegyzetekkel ellátta, az előszót és a bevezető tanulmányt írta):

Források Salzburg kora középkori történetéből.
Szeged, 2005, Lectum Kiadó, 230 oldal

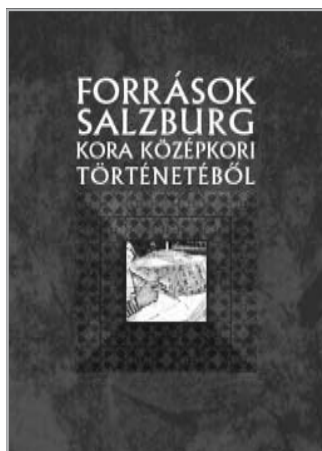
Nótári Tamás kötete a VIII. és IX. században, Salzburgban keletkezett latin nyelvű források közül öt szövegmagyarázatokkal és bevezető tanulmánnyal ellátott – több forrás esetében első teljes magyar – fordítását tárja az olvasó elé. A források – a *Szent Rupert hitvalló cselekedetei* (*Gesta Sancti Hrodberti confessoris*), az *Arn feljegyzése* (*Notitia Arnonis*), a *Rövid feljegyzések* (*Breves Notitiae*), *A bajorok és karantánok megtérése* (*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*), és *Theotmar érsek levele* (*Epistola [archi]episcopi Theotmari*) – mind korukat, mind műfajukat tekintve szélesebb kört fognak át, ám mégsem indokolatlan egyazon kötetbe történő felvételük, hiszen mindegyik valamilyen módon a salzburgi (bajorországi) kereszténység történetéhez kapcsolódik. A késő antikvitás szerzői közül utolsóként Eugippius tesz említést Salzburg városáról (Iuvaóról) 511-ben írott, *Vita Sancti Severini* című opusában; ezt követően két évszázadon át nem született e terület sorsát tárgyaló, vagy azt csupán említő forrás.

A kötetbe felvett első forrást (*Szent Rupert hitvalló cselekedetei*) a legenda műfajába sorolhatjuk, amely a VII. és a VIII. század fordulóján Bajorországban – előbb Worms-

ban, majd Salzburgban működő püspök életét beszéli el. E szöveg valamikor 793 után keletkezett, a források sorrendjét illetően az időrendi elvet követő kötetben mégis azért került az első helyre, mert az előképűl szolgáló *Vita Hrodberti* már feltehetően 746/47 létrejött. A valamikor 788 és 790 közöttre datálható *Notitia Arnonis* részletes – mai szóhasználattal élve telekkönyvszerű – felsorolást ad azokról az adományokról, amelyeket a Salzburgi Püspökség a 788-ig önálló államisággal rendelkező Bajorország hercegeitől, nemeseitől és közrendű embereitől kapott.

Nyelvi szempontból a vizsgált szövegek közül e forrás viseli magán legerősebben a kora középkorra jellemző grammatikai és stílári hanyatlás jeleit. A 798-ban érsekséggé vált salzburgi egyházmegye birtokainak és egyéb szerzeményeinek eredetét és jogszerűségét bizonyítandó született meg 798 és 800 között a *Breves Notitiae* címet viselő feljegyzés, amely a *Notitia Arnonis*szal mutatkozó átfedések ellenére sem annak megújított

változata. Megállapítható, hogy mindkét forrás egyedi adalékokkal gyarapítja tudásunkat a kor gazdasági- és birtokviszonyairól. Noha e mű sem tekinthető a klasszikus latinitás mércéjével mérhető alkotásnak, a *Breves Notitiae* nyelvezete alak- és mondat-tani szempontból egyaránt jóval korrektebb, mint a *Notitia Arnonis*é. A kora középkori salzburgi historiográfia legszebb és legérdekesebb darabja, a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* 870-ben keletkezett, szerzője feltehetően a salzburgi érsek, Adalwin, címzettje pedig a keleti-frank uralkodó, Német Lajos lehetett. A *Conversio Bagoariorum et*

Carantanorum számos helyen szól a Kárpát-medence történetéről is, tehát a későbbi magyar történelem szempontjából is nehezen alábecsülhető jelentőségű opus. *Theotmár érsek levele*, amelyet 900-ban írt IX. János pápához, nem csak a moráviai viszonyokba enged bepillantást, hanem súlyos vádakot fogalmaz meg a honfoglaló magyarokkal szemben is – tehát a magyar medievisztika számára kiemelkedő forrásértékkel bír.

A fordító az itt olvasható fordítások egy részét az elmúlt néhány évben már közreadta – ezek megjelenési helyei a kötetből pontosan megtudhatók –, utóbb azonban több ponton finomított a magyar szöveget, így tehát nem a korábban megjelent textusok egyszerű megismétlései. A szövegek közül kettőnek, a *Notitia Arnonis*nak és a *Breves Notitia*nek eddig még részleteiben sem született magyar fordítása. A *Gesta sancti Hrodberti confessoris* két fejezetéből néhány mondatot Szádeczky-Kardoss Samu ültetett át magyar nyelvre; a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*ból több fejezetet fordított le Horváth János, Szádeczky-Kardoss Samu, és Veszprémy László, ám e két szöveg teljes magyar fordítása e kötet megjelenéséig váratott magára. Az *Epistola Theotmari* esetében – noha már Gombos F. Albin, Horváth János és Lele József is átültették magyar nyelvre – a fordító indokoltan látta egy új, a legkorszerűbb szövegkiadáson alapuló, bőségesebb jegyzetanyaggal ellátott, teljes fordítás elkészítését.

A részletes bevezető tanulmány (13–136. oldal) olyan, egyfelől a források keletkezési körülményeire, szöveghagyományára, egymás közötti összefüggéseire és nyelvi-stiláris jellegzetességeire koncentrálnak, másfelől számos, a kora középkori Bajorország politika-, egyház- és jogtörténeti kérdésére is igyekszik feleletet adni. Elemzi a Iuvavum és a Salzburg nevek viszonyát és ezek előfordulásait a forrásokban, a régészet eredményeit is figyelembe véve, ám elsősorban a feldolgozott források filológiai analíziséből számos megállapítást

tesz a salzburgi és rechenhalli sókitermelés kialakulására. Szent Rupert legendája kapcsán kimutatja, hogy a (talán a) Merovingokkal is rokonságot tartó püspök 696-ban érkezett Salzburgba, 715/16 táján pedig már nagy valószínűséggel nem lehetett az élők sorában, majd rámutat, hogy sem Salzburgi Püspökség, sem a salzburgi Szent Péter kolostor megalapítása nem Rupert műve, hozzá kapcsolódik viszont a *cella Maximiliani* és nonnbergi apácakolostor létrehozása. Az egykor a Merovingok uralma alatt álló területek közül önálló államisággal rendelkező Bajor Hercegség utolsó uralkodójának, III. Taszilónak uralkodása és a frank–bajor konfliktus, valamint a herceggel szemben 788-ban Nagy Károly által lefolytatott koncepció per elemzése mellett külön hangsúlyt kap a trónfosztás jogi háttere és legitimációja is. Salzburg érsekséggé emelkedése kapcsán tanulságos kitérőt tesz a szerző az első salzburgi érsek, Arn szerepére a Nagy Károly császárrá koronázását előkészítő politikai játszmában és a III. Leó pápa elleni merénylet, illetve per kimenetelében. A *Conversio* alapján a szerző a Metód ellen a bajor püspökök által a 870-es Regensburgi Zsinaton felhozott vádak három pont köré csoportosítja: a szlávok apostolának először a *lingua Latina*, másodszer a *doctrina Romana*, harmadszor pedig a *litterae auctoriales Latinae* kapcsán megmutatkozó elutasító magatartása köré. E kérdéskör hátterét bemutatva felvillantja a pápa, a basileus és a frank uralkodó között kialakult, a bulgáriai, a moráviai és a pannóniai missziót determináló kapcsolatrendszer is. Jelentős hangsúlyt kapnak a szigorúan vett filológiai szempontok a tanulmány Theotmár levelét bemutató fejezetében: a szerző elemzése szerint Theotmár az általa használt idézetekben távolról sem törekszik tárgyyszerűsége, a kánonjogi és bibliai idézeteket többnyire elferdítve, tendenciózusan használja, magas színvonalon megírt leveleiben a pápával szemben alkalmazott hang

olykor ironikussá, kioktatóvá válik.

Nótári Tamás bevezető tanulmánya és fordításai, amelyeket bőséges, a forrásanyag és a szakirodalom beható ismeretéről tanuskodó jegyzetapparátus egészít ki, értékes adalékokat nyújthatnak nem csupán a medie-

visztika és a középletin filológia, hanem a szlavisztika és a középkori jogtörténet művelői számára is. GALÁNTAI ERZSÉBET

A magyar szociálpolitika alakulása a 20. században hazai és európai szemszögből¹

A társadalomtörténeti kutatásokon belül a szociálpolitika jelentős diszciplína, mely a szociális jogokkal, a szociális juttatásokkal, a jóléti állam fogalmával és annak változásaival foglalkozik. A társadalombiztosítási rendszerek kitűnő kutatási témát jelentenek, lévén, hogy a 20. század második felében, Európában a legfontosabb jóléti intézménnyé váltak. Magyarország esetében is meghatározó jelentőségű a szociálpolitika alakulása, figyelembe véve, hogy az állam egyik alapfeladatának tekintette a szociális jogok kiterjesztését, az ún. „rövid huszadik században” (1918–1990). Az összehasonlító vizsgálat érdekes kérdése, hogy ez hogyan viszonyul a nyugat európai tendenciákhoz. A téma relevanciáját mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Magyarország immáron az Európai Unió tagja.

A könyv szerzője részben oktatói tevékenységet folytat, részben pedig jelentős kutatási tapasztalattal és számos publikációval rendelkezik.² Főleg a társadalomtudomány területén végez alapkutatásokat, s a mű is ezt a palettát színesíti. A szerző műve módszertani megközelítésében, a vizsgált téma széleskörű áttekintésében, és rendszerezett

elemzésével hoz újat. Bár korábban már születtek hazai munkák, ezek azonban nem ilyen átfogóan és nem megfelelő módszertani következetességgel vizsgálták a témát, valamint a háború előtt készült hazai művek természetesen a vizsgált időszaknak csak egy részével foglalkoznak. A kommunista éra idején íródott művek, pedig politikai-ideológiai töltésük miatt egyoldalúak; a jóléti intézkedéseket kiváltó okokban a munkásszervezeteknek és a munkásszervezeteknek a valószínűsége nagyobb szerepet tulajdonítanak. A külföldi szerzők sokszor negligálják a kelet-európai régiót, ám ha mégis a vizsgálat tárgyává teszik, akkor nem egyszer általánosító következtetéseket vonnak le – természetesen a nyugati államokban alkalmazott módszereket használják. Nem veszik figyelembe a kelet-európai államok fejlődésének sajátosságait.

A szerző kísérletet tesz arra, hogy ezeket a tényezőket egyesítse munkájában, bár a II. világháború előtti időszak adathiánya nehezíti a teljes tényfeltárást.

A kötet szerkezete áttekinthető, jól tagolt, érthető a logikai érvelési rendszere. Egy hosszabb bevezető részből és hat fejezetből áll. Ezt egészíti ki a rövidítések táblázata, az interpretációt segítő táblázatok, végül, pedig a bibliográfia. A szerző egyrészt interdiszciplináris módszereket használ, így a

